
REFERÁTY

356.33:002

VOJENSKÉ ZDRAVOTNICTVÍ A MEZINÁRODNÍ DESETINNÉ TŘÍDĚNÍ

Josef MARX

Vojenské lékařské informační středisko, VLVDÚ JEP, Hradec Králové

Nutnost třídění

S růstem lidského vědění vzrůstají i problémy, jak všechny poznatky zvládnout, orientovat se v nich a vybrat pro sebe ty nejpodstatnější. V nesmírném množství nových poznatků, které nás zaplavují, se můžeme orientovat jen tehdy, jsou-li roztrženy. Informace, které jsme nepodchytili do svého „schématu hodnot“ a netřídili, se zpravidla nenávratně ztrácejí.

Toto třídění informací však samozřejmě vyžaduje čas i námahu. Čím méně času a odbornosti se věnuje třídění, tím více času se často ztrácí při opětovném vyhledávání informací. Je také známo, že potřebná informace ušetří nejen mnoho námahy a nákladů, ale často — především ve válečných podmínkách — i životů. Práce vynaložená na třídění informací je proto velmi rentabilní.

O nutnosti třídění a dokumentační práce vůbec dostatečně mluví i vzrůstající požadavky na dokumentační střediska, a to jak po stránce kvalitativní, tak kvantitativní. Existence informačních středisek a knihoven však nijak neodstraňuje nutnost vlastní osobní dokumentace. Naopak, nutnost přehledu a organizace vlastních záznamů a pramenů jednotlivého pracovníka trvá tím spíše (13).

O metodách dokumentace již bylo hodně napsáno. Výběr vhodné metody by měl záviset na znalosti více metod podchycování informací, neboť jeden způsob zpravidla doplňuje svými výhodami způsob druhý. Je třeba brát v úvahu konkrétní podmínky pracoviště, rozsah sledované tematiky, počet dokumentačních záznamů i účel celé činnosti. Při hledání vhodného systému třídění informací se často ztrácí mnoho času pouze proto, že pracovník buď neví o hoto-

vém systému, nebo prostě potřebnou příručku nemá.

Zastavme se na chvíli u systému, který je vhodný nejen pro dokumentační střediska. Je jím **mezinárodní desetinné třídění (MDT)**,

kteřé vychází z desetinného třídění (DT), které uveřejnil americký knihovník Melvil Dewey roku 1876. Úpravami a neustálým doplňováním tohoto systému, který se v původní formě udržel ještě dodnes v USA, vznikl dnešní rozsáhlý systém MDT. Toto univerzální systematické třídění je již všeobecně používáno v knihovnách i dokumentačních střediscích (5). Jeho číselné znaky (tříděníky) nacházíte u článků ve Vojenských zdravotnických listech, v Časopise lékařů českých, v sovětských referativních žurnálech a jiné odborné literatuře (6). Jeho používání je podporováno UNESCO a u nás léta je používáno v Státním ústavu pro zdravotnickou dokumentační a knihovnickou službu v Praze. V Sovětském svazu je od roku 1963 zavedeno jako povinné pro klasifikování vědecké literatury (1).

Úplné vydání bylo sepsáno v němčině (Gesamtausgabe), ale postupně je překládáno do dalších jazyků. Protože úplné vydání tabulek MDT je již pro běžné použití nepřehledné a jednotlivcům těžko přístupné, jsou vydávána zkrácená vydání tabulek a zpracovány výtahy z MDT pro jednotlivé obory (např. pro vojenskou techniku (11), lékařství (12) atd.). V posledních letech vychází zvláště v ruštině celá řada odvětvových tabulek pro nejdůležitější odvětví národního hospodářství i úplná vydání tabulek MDT pro přírodní vědy, technické vědy a lékařství (10, 14). V ruštině začínají vycházet i překlady doplňků k MDT (2) a různé metodické pomůcky.

MDT je hierarchické třídění, v němž je veškeré lidské vědění považováno za celek, který se dělí na 10 tříd, každá třída opět se dělí na 10 řad atd. Nula vždy označuje obecné. Např.

- 0 Všeobecná díla
- 1 Filosofie
- 2 Náboženství
- 3 Společenské vědy
- 4 Jazykověda
- 5 Přírodní vědy
- 6 Aplikované vědy
- 7 Umění
- 8 Krásná literatura
- 9 Dějiny a zeměpis

Příklad dalšího rozdělení:

- 50 Přírodní vědy obecně
- 51 Matematika
- 52 Astronomie. Geodézie
- 53 Fyzika
- 54 Chemie
- 55 Geologie
- 56 Paleontologie
- 57 Biologie
- 58 Botanika
- 59 Zoologie

Postupným zužováním pojmu můžeme sestoupit s pyramidou nadřazeného pojmu k pojmu velmi podrobnému, např.

- 6 Užité vědy
- 61 Lékařství
- 612 Fyziologie
- 612.1 Fyziologie krve a krevního oběhu
- 612.11 Hlavní vlastnosti krve
- 612.111 Erytrocyty
- 612.111.1 Složení erytrocytů
- 612.111.11 Hemoglobin

K čemu ještě MDT?

MDT představuje vlastně již hotový klíč k systematickému třídění veškerého vědění. To má dosud nedoceněný význam pro racionalizaci a řízení vlastní práce. I spotřebitel informací si potřebuje nashromážděné informace roztrždit, potřebuje mít přehled o zpracovaných pramenech i úkolech. Systematické uspořádání nám umožňuje lepší přehled po celé tematice, což oceníme zejména, máme-li více okrajových oborů, právě od kterých často nová tematika narůstá.

MDT můžeme použít k

- třídění vlastních knih nebo dokonce k přímému stavění knih do regálů podle MDT,
- třídění vlastních dokumentačních záznamů o knihách, časopiseckých člancích, paten-tech, výzkumných zprávách atd.
- vlastnímu řazení těchto dokumentů ve svých kartotékách, registratuře, archivu.

Velikou výhodou získáme, máme-li všechny dokumenty a pomůcky tříděny jedním systémem, který prostupuje naši knihovnu, kartotéky i sbírky. Chceme-li používat okrajové děrné štítky, máme v MDT již hotový systém, se kterým můžeme spojit výhody děrnoštítkové techniky (16). Známe-li již hlavní desetinné znaky svého oboru, orientujeme se pak bez obtíží i v katalozích veřejných knihoven a lépe využijeme i získané dokumentační záznamy označené již znaky MDT, což nám usnadňuje vlastní klasifikaci záznamů (viz výhody jednotného třídění (7)). Číselné znaky MDT jsou mezinárodně srozumitelné a mohou tedy usnadnit i využívání a výměnu dokumentačních materiálů mezi zeměmi RVHP.

Řešení obtíží

Každá metoda má i své záporné stránky. U MDT se mnozí lidé obávají dlouhých tříděníků. Poznáme-li však nejdůležitější zásady tvoření desetinných znaků a jejich logickou strukturu, zapamatujeme si je brzy a snadno se v nich orientujeme na základě logické příbuznosti. Dále záleží na tom, jak dovedeme toto třídění aplikovat. Je možno používat zcela jednoduchých znaků a tvárně využívat MDT s přihlédnutím k vlastním specifickým podmínkám a potřebám. To však je již otázka metody a ta by zasluhovala více pozornosti a praktických návodů (4).

Nepopíráme, že MDT zastarává jako všechno lidské vědění a že je třeba je neustále doplňovat. Tyto nedostatky v MDT se řeší

- pružným kombinováním třídniců, které je vcelku neomezené,
- občasnými reformami a doplňováním nových třídniců,
- kombinováním znaků MDT s písmennými znaky řazenými pak podle abecedy,
- ponecháváním poslední číslice třídniců ... 9 pro „ostatní“,
- logickým zařazením pod obecnější nebo obsahově příbuzný pojem.

Jako nevýhoda působí i skutečnost, že tabulky MDT stále ještě představují „úzký profil“ a dochází k paradoxu, že sám vydavatel tabulek lékařských oborů tyto tabulky pro sebe marně shání. (Přítom porovnejme analogickou situaci, která by vznikla, kdyby se museli posluchači a lékaři orientovat podle 15 let staré učebnice, nemluvě o době mezi předáním rukopisu a rozesláním prvních výtisků!). Negativním faktorem pak je samozřejmě i nedostatek podrobného abecedního rejstříku k tabulkám MDT a zcela chybějící informování zájemců o nových doplňcích MDT v jejich oborech podle Extensions and Corrections to the UDC (EC). Praktické školení v používání MDT je možno nabýt pouze stáží v příslušném informačním středisku, kde je i popřípadě jediné možné fórum pro výměnu praktických zkušeností a řešení problémů s jednotným klasifikováním. Podrobnou metodiku praktické aplikace MDT v mnoha oborech však stále ještě v české literatuře postrádáme.

Shora nadhozené problémy jsme počítali i v našem středisku. K tomu, abychom mohli rozsáhlou tematiku vojenského lékařství snadněji třídit, potřebujeme nejen takové systematické tabulky pokud možno v jednom svazku, ale také podrobný rejstřík a návod, jak tohoto třídění v praxi používat. Tyto tabulky pak budou naší hlavní pracovní pomůckou, sjednocující zároveň možné způsoby používání třídniců.

Pracovní tabulky

Jelikož takový výtah z tabulek MDT pro vojenské zdravotnictví nebyl dosud vydán, rozhodli jsme se jej zpracovat, a to pokud možno ve stručné formě. Ukázalo se však, že má-li výtah splnit svůj účel, musí být právě všechny potřebné obory uvedeny podrobněji, tak aby uživatel měl celý svůj obor rozveden dostatečně a nemusel opět dohledávat třídniců z jiných vydání tabulek. Bylo třeba rozvést co nejpodrobněji především vojenské vědy, atomistiku a lékařské vědy, i když např. široce zaměřená knihovna nebude nikdy tak podrobné třídniců potřebovat. Třídniců hraničních oborů lze používat v jednodušší (obecnější) formě, což je možno označit pro lepší přehlednost barevným zatrhnutím po straně.

V naší praxi se ukázalo, že sledované obory souvisí s větším počtem hraničních oborů, než

by se dalo na první pohled předpokládat. Proto jsme pokládali za vhodné uvést do výtahu alespoň ve zkrácené formě okrajové obory, zvláště když zkrácené vydání MDT v češtině není k dispozici. Není snad třeba zdůvodňovat nutnost zařazení oborů, jako je např. kybernetika, bibliografie, knihovnictví, filosofie, psychologie, sociologie, politika, pedagogika atd. V minimálním rozsahu jsme uvedli organickou chemii, neboť jsme si vědomi obtíží systematického třídění tohoto oboru. Naopak podřadí 541 Teoretická chemie a 543 Analytická chemie jsme uvedli podrobněji, a to již podle nově zavedených třídniců. Ke zpracování výtahu byly použity EC až do svazku 5,4. Celkový počet hesel uvedených v rejstříku přesahuje 11 000.

Během přípravy výtahu se ukázalo, že nelze spoléhat na všechna vydání MDT ani po stránce třídění, ani jazykové. Někteří autoři v dobré snaze pomoci uvádějí pro některé pojmy třídniců vlastní (zvláště v oborech společenských věd), což způsobuje multiplicitu pojmů a nejednotnost třídění. Z tohoto hlediska lze používat jen s rezervou např. i sovětské tabulky z r. 1962 (15). Avšak i z těchto tabulek jsme s příslušným označením uvedli některé třídniců mezinárodně neschválené, a to pro informaci nebo jako možnost pro interní použití. Novější sovětské publikace z oboru MDT, kterých je dnes již celá řada, nám bohužel nebyly dosažitelné.

Shora uvedené problémy způsobily nepředpokládané protahování plánovaného termínu vydání tabulek. Nicméně jazykových i jiných nedostatků nebyl ušetřen ani náš výtah. Důslednější sjednocení výrazů podle nového pravopisu zejména v chemických názvech by si vyžádalo více času. Současné uvádění názvů latinských i českých v lékařských oborech by mělo za následek zvětšení rozsahu tabulek i rejstříku, což jsme řešili kompromisem. Podrobnější rozvedení synonym a odkazů v rejstříku by bylo rovněž užitečné, neboť rejstřík obsahuje jen výrazy přímo se vyskytující v textu systematických tabulek, nebylo však již možno dále překračovat původní předpokládaný rozsah. Jsme si vědomi nedokonalosti tohoto výtahu, jenž by vyžadoval spolupráci více odborníků spolu s návrhy na změny a doplňky. Vydaný výtah (8, 9) pouze vyjadřuje status quo, je jakýmsi sepsaným přehledem určitého souhrnu znalostí. Představuje již hotový systém a dává možnost snadněji vniknout i do problematiky třídění věd. Na tomto základě je možno dále pracovat a zlepšovat jej. Je jasné, že mnoho námětů ke zlepšení a využití přinesou i zkušenosti v oblasti mechanizace a automatizace dokumentace.

Závěr

Domnívali jsme se, že nejlepším přínosem pro potřeby dokumentace vojenského zdravotnictví bude v první řadě vytvoření výtahu z tabulek MDT jako konkrétní pracovní pomůcky. Vzhledem ke všem shora uvedeným faktům dou-

fáme, že přes svou nedokonalost výtah našim pracovníkům poslouží v jejich práci. S tímto přáním byl výtah zpracováván.

Souhrn

Článek podává všeobecnou informaci o použití mezinárodního desetinného třídění při vědecké a řídicí práci a seznamuje čtenáře s možnostmi využití výtahu z oboru vojenského lékařství a rejstříku k tomuto výtahu, kteréžto pomůcky vydal VLVDÚ v letech 1965 a 1966 ve sbírce Práce VLVDÚ JEP.

Literatura

1. Arutjunov, N. B., Podzimek, J. (překl.): O opatřeních k dalšímu zdokonalování soustavy vědecko-technických informací v SSSR. Metodika Techn. Inform. 1965, 6 : 12—25.
2. Dopolnenija i ispravlenija k UDK. Perevod „Extensions and Corrections to the UDC“. Serija 5, No. 3. Moskva, GPNTB SSSR 1964. 288 s.
3. Extensions and Corrections to the UDC. Series 4, No. 6. The Hague, FID 1962.
4. Herrman, P.: Praktische Anwendung der Dezimalklassifikation. Klassifizierungstechnik. 4. Aufl. Leipzig, VEB Verlag für Buch- und Bibliothekswesen 1962. 98 s.
5. Kofnovec, L.: Vývoj a současný stav MDT a jeho používání v ČSSR. Praha 1966. 125 s. — Interní publikace ČSVTS.
6. Leiber, B., Olbrich, G.: Wörterbuch der klinischen Syndrome. 3. Aufl. München/Berlin, Urban & Schwarzenberg 1963, 966 s. (Každý syndrom je oklasifikován podle MDT.)
7. Marx, J.: Nedostatky ve vědecké zdravotnické dokumentaci. Čs. Zdrav. 12, 1964, 11 : 565—569.
8. Mezinárodní desetinné třídění. Výtah z oborů vojenského lékařství. I. díl. Hradec Králové 1965. 278 s. — Práce VLVDÚ JEP.
9. Rejstřík k výtahu z MDT pro vojenské zdravotnictví. II. díl. Hradec Králové 1966. 200 s. — Práce VLVDÚ JEP.
10. Sukiasjan, E. R.: Universal'naja desjatičnaja klassifikacija. (Jestestvennyje i techničeskije nauki). Ukazatel' literatury (1963—mart 1965). Naučno-techn. Inform. 1965, 5 : 26—28.
11. Šulc, M.: Třída 623 „Vojenská technika“. Zvláštní vydání zpracované podle tabulek MDT z r. 1962. Technické informační středisko MNO 1963. 73 s.
12. Tabulky mezinárodního desetinného třídění. Úplné vydání pro lékaře a zdravotníky. Praha 1952. 327 s. — Publikace Ústavu pro zdravotnickou dokumentaci.
13. Toman, J.: Jak sbírat vědomosti. Praha, Orbis 1961. 232 s.
14. Universal'naja desjatičnaja klassifikacija. Jestestvennyje i techničeskije nauki. 6 Příkladnyje nauki. Medicina. Technika. 60 Příkladnyje nauki. Obščije voprosy. 61 Medicina. Moskva 1963. 672 s. Akad. med. nauk SSSR. Vsesojuz. nauč.-issled. in-t med. i mediko-techn. informacii.
15. Universal'naja desjatičnaja klassifikacija. Sokraščennyje tablicy. Moskva, Izdatel'stvo Vsesojuznoj knižnoj palaty 1962. 725 s.
16. Weigelin, E., Ossendorff, I.: Randlochkarte und Dezimalklassifikation. Nachr. Dok. 9, 1958, 1 : 25—30.